

ERDEM

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

SAYI 71-72 • 2017

Münire Kevser BAŞ

Poetik Bir Metin Olarak Ebubekir Eroğlu'nun
"Yol Elçisi" Şiiri

Evşen ÇERKEŞLİ

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet İdeolojisini Edebî
Düzlemde Okumak: *Dikmen Yıldızı* Örneği

Hivren DEMİR ATAY

Tekerlerden Tekrarlara *Gamba*'da Dönüş ve Dönüşüm

Selma GÜNAYDIN

Edebî Bir Siyer Örneği Olarak *Çöle İnen Nur*'un
Kaynakları

Mustafa GÜNDÜZ

Türk Eğitim Sisteminde Aşırı Militarist
Uygulamanın Başlaması (1926-1947)

Nağihan GÜR

Edebiyat Tarihi Yazımında Bir Kaynak Olarak
Takrizler ve Sıra Dışı İki Örnek

Osman ÖZEN - Kemalettin KUZUCU

Türk Basın Tarihinde Artin Asaduryan Matbaası ve
Matbaada Basılan Süreli Yayınlar

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

ERDEM

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ
JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayımlanan *Erdem*, insan ve toplum bilimleri alanında makalelere yer veren, hakemli bir uluslararası dergidir. Haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı çıkar.

Erdem, EBSCO, MLA ve TÜBİTAK/ULAKBİM SBVT tarafından dizinlenmektedir.

Erdem, published by Atatürk Culture Centre, is a peer-reviewed international journal that publishes articles on humanities and social sciences. It is published twice a year in June and December

Erdem is indexed in EBSCO, MLA and TÜBİTAK/ULAKBİM SBVT.

Görüş ve önerileriniz için editörlerimizle iletişime geçebilirsiniz.
For comments and suggestions you may contact our editors.
erdemdergisi@gmail.com

Kültür yayıncılığın öncüsünden

TÜRK HAT SAN'ATINDAN SEÇMELER

M. UĞUR DERMAN

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

TÜRK HAT SAN'ATINDAN SEÇMELER

M. UĞUR
DERMAN

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

YENİ

e-magaza.akmb.gov.tr'den
ve kitabemizden edinebilirsiniz.

ERDEM

İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
Journal of Humanities and Social Sciences

SAYI 71-72 • ARALIK 2016 - HAZİRAN 2017

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY

ATATÜRK
CULTURE
CENTER
CHAIRMANSHIP

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

ERDEM

İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

Journal of Humanities and Social Sciences

DANIŐMA KURULU/ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Hakkı ACUN** (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Celâl Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza ÇAKIR (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurettin DEMİR (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Esin KÂHYA (Emekli öğretim üyesi)
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Alâattin KARACA (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK (TOBB Üniversitesi)
Prof. Dr. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet BİRGÜL (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yazıların yayın hakkı Kurumumuza devredilmiş sayılır. Bu devir sanal ortamda yayımlanmayı da kapsar.
The views expressed in the articles are the authors' solely.
Publishing rights of the articles are assigned to our centre. This assignment also covers e-publishing.

ERDEM

SAYI 71-72 • 2016-2017

Kurucu/Founder

Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI (1913-1993)

Sahibi/Owner

Atatürk Kültür Merkezi adına Başkan
Zeki ERASLAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Muhammet HEKİMOĞLU

Prof. Dr. Güray KIRPIK

Doç. Dr. Bilal ÇAKICI

Uzm. Ömer ÇAKIR

Yüksek Kurum Uzm. Murat Altan ERİK

Yüksek Kurum Uzm. Yrd. Ömer GÖK

Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Başkan Yardımcısı Şaban ABAK

Editörler/Editors

Yüksek Kurum Uzm. M. Altan ERİK

Uzm. Yrd. Ömer GÖK

İngilizce Özetler/English Abstracts

Ayşegül ÖZDOĞAN

Yönetim Yeri/Managing Office

Ziyabey Caddesi No: 19 Balgat

06520 Ankara, TÜRKİYE

Tel.: +90 312 284 3425

erdemdergisi@gmail.com

www.akmb.gov.tr

Grafik Tasarım/Graphic Design

Grafiker Grafik-Ofset Matbaacılık

Reklamcılık San. ve Tic. Ltd. Şti

Mustafa YAVUZ

Baskı/Print

Grafiker Grafik-Ofset Matbaacılık

Reklamcılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

www.grafiker.com.tr

Yayın Türü/Publication Type

Sürelî Yayın

Yılda İki Sayı Çıkar

ISSN 1010-867X

Baskı Tarihi/Print Date

Haziran 2017

Değerli okurlar,

Erdem'in 71 ve 72. sayıları ile karşınızdayız. Ülkemizde yaşanan hain darbe girişimi, tüm kamu kurumlarını derinden etkilediği gibi Kurum olarak bizim çalışmalarımızı da sekteye uğratmıştır. Bu sebeple Haziran 2016'da çıkaracağımız 71. sayıyı ancak 72. sayı ile birlikte siz değerli okuyucularımıza takdim ediyor, bundan sonra böyle gecikmelerin yaşanmamasını umuyoruz.

Sevgili okurlar, bu sayımızda edebiyat, basın ve eğitim tarihini ilgilendiren yazıların yanı sıra Selma Günaydın'ın "Edebî Bir Siyer örneği *Olarak Çöle İnen Nur*'un Kaynakları"nda Necip Fazıl Kısakürek; Doç. Dr. Münire Kevser Baş'ın "Poetik Bir Metin Olarak Ebubekir Eroğlu'nun 'Yol Elçisi' Şiiri"nde ise Ebubekir Eroğlu gibi kültür dünyamızın öncü isimlerinin eserleriyle ilgili inceleme yazılarını da muhtevi yedi makaleye yer verilmiştir. Kültür ve edebiyat tarihimize ışık tutan birbirinden değerli bu makalelerin siz değerli okurlarımız tarafından ilgiyle karşılanacağını ümit ediyoruz.

Dün olduğu gibi bugün de *Erdem* dergisi niceliği değil, niteliği önemseyen anlayışını devam ettiriyor. İki sayı birlikte çıkarmamıza rağmen bu anlayışımızdan yine taviz vermedik. Onlarca makaleden oluşan ancak okunmayan dergiler arasında olmaksızın sayıca az fakat özgün ve yetkin makaleler içeren bir dergi olmak tercihimizdir. Bu şiarla hareket ediyor ve makale seçimlerinden hakem atalarına değin birçok aşamayı titizlikle yürütüyoruz. Bu noktada sizlerden gelecek eleştirilere de açık olduğumuzu bildirmek isteriz. Daha iyiye ve güzele yol almak için tüm yazar ve okurlarımızın desteğine talibiz.

Gelecek sayılarda buluşmak dileğiyle.

İyi okumalar,

Şaban ABAK

ERDEM

Sayı 71-72 • Aralık 2016-Haziran 2017

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Münire Kevser BAŞ

Poetik Bir Metin Olarak Ebubekir Eroğlu'nun "Yol Elçisi" Şiiri 5-24
Ebubekir Eroğlu's Poem "Yol Elçisi" As a Poetic Text

Evşen ÇERKEŞLİ

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet İdeolojisini Edebi
Düzlemde Okumak: *Dikmen Yıldızı* Örneği 25-38
*The War of Independence and The Republican Ideology in
Literary Level: Dikmen Yıldızı Example*

Hivren DEMİR ATAY

Tekerlerden Tekrarlara *Gamba*'da Dönüş ve Dönüşüm 39-58
From Bicycles to Cycles: Return and Transformation in Gamba

Selma GÜNAYDIN

Edebi Bir Siyer Örneği Olarak *Çöle İnen Nur*'un Kaynakları 59-68
Roots of Çöle İnen Nur As a Literary Example of Siyar

Mustafa GÜNDÜZ

Türk Eğitim Sisteminde Aşırı Militarist Uygulamannın Başlaması (1926-1947) 69-90
Starting Excessive Militarism in The Turkish Educational System (1926-1947)

Nagihan GÜR

Edebiyat Tarihi Yazımında Bir Kaynak Olarak Takrizler ve Sıra Dışı İki Örnek 91-116
Takriz Texts as a Source of Literary History Writing and Two Unusual Examples

Osman ÖZEN - Kemalettin KUZUCU

Türk Basın Tarihinde Artin Asaduryan Matbaası ve Matbaada Basılan Süreli Yayınlar 117-138
Periodical Publishing Works and Artin Asaduryan Press in Turkish Press History

Yayın İlkeleri 139-141
Editorial Principles

Edebî Bir Siyer Örneği Olarak *Çöle İnen Nur*'un Kaynakları

SELMA GÜNAYDIN*

ÖZ

Necip Fazıl Kısakürek, bir edebiyatçı olarak kaleme aldığı *Çöle İnen Nur* adlı eserinde Hz. Peygamber'in hayatını coşku ve saygı dolu bir dille anlatmaktadır. İzlediği telif metodu gereği bu eserini kaleme alırken başvurduğu kaynaklar görünür durumda değildir. Fakat bizzat kendisi telif metodu hakkında eserlerinin satır aralarında bilgi vermektedir. Bu verilerden yola çıkılarak önce Necip Fazıl'ın telif metodu tespit edilmiş ve sonra, eserini telif ederken kullandığı kaynaklar üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in hayatını işleyen bir eserin kaynaklarını tespit etmek yeni Türk edebiyatında siyer kaynaklarının kullanımını hakkında ipuçları sağlamaktadır. Bu husus Necip Fazıl söz konusu olduğunda daha bir önem taşır. Yazarın, Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli şairlerinden olması, Osmanlı devrinin sonlarında ilk tahsilini görüp Cumhuriyet devrinde ilk ürünlerini veren nesle mensup bulunması gibi hususlar bir arada düşünüldüğünde *Çöle İnen Nur*'un kaynakları üzerinde çalışmak daha ilgi çekici bir hâle gelmektedir. Bu çalışma, Cumhuriyet devrinde kaleme alınmış diğer siyer örnekleriyle bir mukayese imkânı da sağlayacaktır. Edebî siyer kaleme almış bir şair olarak Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), Cumhuriyet dönemi edebiyatçıları içinde önemli bir yere sahiptir. Telif ettiği *Çöle İnen Nur -Çöle ve Bütün Zaman ve Mekâna-* başlıklı eseriyle Türkçe'de en güzel siyer örneklerinden birini vermiştir.

Anahtar sözcükler: Hz. Muhammed, Necip Fazıl Kısakürek, tefsir, hadis, telif metodu

* Araştırmacı-Yazar
E-posta: gonsel05@gmail.com

1. *Çöle İnen Nur* ve Necip Fazıl'ın Telif Usulü

Çöle İnen Nur'un kaynaklarını araştırmaya başlamadan önce Necip Fazıl'ın araştırma türü eserlerinde nasıl bir telif yolu izlediğini netleştirmek gerekmektedir. Eserlerinin telif usulü, daha çok İslam ulemasının geleneksel telif metodundan izler, etkiler taşımaktadır. Eserlerinde dipnotlar, bibliyografya, indeks gibi modern çağ bilimsel araştırmalarında görülen unsurlar görülmez (Ceylan 2000: 36). O, bunları "ilim üniforması nişanları" olarak nitelemekte ve kendisinin "kuru müşahedeci" ve "mesleki ilimci" değil "cemiyyet hamurkârı fikirci" olmak istediğini belirtmektedir (1976a: 9).

Necip Fazıl, Hz. Peygamber'in hayatını konu alan *Çöle İnen Nur* adlı eserinin kısa sunuşunda bu çalışması için uyguladığı telif usulünü vurgulamaktadır:

"Tefsir, hadis, siyer ve nakil olmak üzere en emin kaynaklardan devşirili ve kaynaklarını tek tek göstermek tasasından uzak olan bu eser... sadece iman sahiplerine hitap edici... bir denemedir. ...bu bir ilim değil, san'at eseridir ve ilmin içini ve dışını tahkik salahiyetinde olmadığı mukaddes kapıya, ancak inanmış ve teslim olmuş sanat tavrıyla sokulmaktan başka çare yoktur" (1976b: 5).

Tarih konulu bir başka eserinde (Yeniçeri) de tarihî gerçeklerin "satih üstü hikâyecisi" olmaktan her zaman kaçındığını vurgulamaktadır (1977a: 3) ki bu hususiyet *Çöle İnen Nur*'da da belirgin bir biçimde fark edilmektedir.

Yazar, tasavvuf büyüklerinin menkıbelerini derlediği eserlerindeki usulünü ise *Halkadan Pırrıltılar* adlı eserinde şöyle açıklamıştır:

"Tebliğ işlerinin gerçeklik usulünden daha ziyade telkin işlerinin güzellik metodu... Kitabın en haysiyetli kaynaklara bağlı ilim cephesi, maden suyunda erimiş hâlde bulunması gibi, zevk ve lezzet ifadesi altında peçeli... Onun içindir ki veliler ordusunun kahramanlarına ait ne cansız tarih, ne ruhsuz teferruat... Sadece bin çiçek yerine bin kitaptan süzölmüş ıtır damlaları... Yalnız ruh, yalnız ruh... Madde meraklıları diledikleri teferruat ve hususiyetleri (posaları ve tortuları) basit lügat veya tarih kitaplarında arasın ve bulsun" (1977b: 5).

Bu alıntıda belirtilen hususların, *Çöle İnen Nur*'da geçen hadisler değerlendirilirken de göz önünde bulundurulması gerekli görünmektedir.

Necip Fazıl, yukarıdaki usule bağlı olarak eserlerinde geçen ayetlerin numaralarını ve bazen sure adlarını da vermemektedir. Hadisleri naklederken ise bazen metnin içinde kaynağa atıf yapmakta ama çoğunlukla kaynak zikretmemektedir. Necip Fazıl'ın, ayet ve hadislere doğaçlama başvurup onları kendince yorumlamamak doğrultusunda bir hassasiyete sahip olduğu görülmektedir. Bu tür bahislerde çok büyük saygı duyduğu ehlişünnet ulemasının yorumlarını aktarmaya gayret etmektedir. Elbette her Müslümanın ayetler

üzerinde tefekkür etmesine de karşı değildir: “Her fert, Kur’an’ın zahiri manasındaki derinlik ve sonsuzluktan dilediği güzellik ve büyüklüğü devşirmekte hürdür. Bu bakımdan sadece vecd ve zevk anlayışıyla herkes zarurî bir tefsircidir” (1976a: 5, 11).

İslamî anlayışa bağlı son dönem fikir adamlarının birçoğundan dinî içtihat ve tefsir anlayışı bakımından ayrılan Necip Fazıl’ın eserleri, araştırma-inceleme türünden ilmî kitaplar değil bir şairin, bir edebiyatçının kaleminden çıkmış sanat eserleridir. Gerçi eserleri üzerinde yapılacak çalışmalarla, özellikle yakın çağ tarih konularına hasrettiği eserlerinin¹ kaynakları da tespit edilebilir ve bunların aynı zamanda birer araştırma mahsulü eser olduğu da söylenebilir. Necip Fazıl’ın eserleri üzerinde bu noktada durarak kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Burada yalnızca -yukarıda özetlemeye çalışılan telif usulü dikkate alınarak- edebî bir siyer çalışması şeklinde kaleme alınmış bulunan *Çöle İnen Nur*’un kaynakları tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. *Çöle İnen Nur*’un Kaynakları

Necip Fazıl’ın *Çöle İnen Nur*’da faydalandığı kaynaklar başlıca dört grupta toplanabilir. Başta hadis kaynakları gelmektedir. Diğer eserler ise tarih ve siyer türü eserler, tefsirler ve tasavvufî kaynaklardır.

a) Hadis Kaynakları

Çöle İnen Nur’da başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere diğer meşhur hadis kaynakları isim olarak zikredilmektedir. Eserin “Peygamberin Kitabı” başlıklı bölümünde (1976a: 513-516) serdedilen düşünceler, müellifinin hadis kaynakları hakkında fazlaca bilgi vermez. Fakat Necip Fazıl, bu başlık altında “Altı Kitap” başlıklı bir bölüme yer vermiş ve hadis külliyatı hakkında genel bilgileri aktardıktan sonra *Kütüb-i Sitte*’den söz etmiştir. İslam dünyasında çağlar boyu çok önemsenmiş ve en sağlam hadis kaynakları olarak kabul edilmiş bu altı kitaptan ise sadece Buhârî (810-870)² ve Müslim’in (821-22/875)³ adını zikretmiştir (1976a: 148 ve 515). İslam dünyasında kısaca “Buhârî” ve “Müslim” şeklinde musanniflerinin ismiyle tanınmış bu iki kaynağın orijinal adları ise zikredilmemiştir. Bilindiği üzere Buhârî’nin ve Müslim’in tasnif ettiği hadis külliyatının her ikisi de *el-Câmiu’s-Sabih* adını taşımaktadır.

¹ Bu eserler: *Son Devrin Din Mazlumları*, *Sultan Vahidüddin*, *Benim Gözümde Menderes*, *Sabte Kabrmanlar*, *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han*.

² Tam adı Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî’dir.

³ Tam adı Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri’dir.

Necip Fazıl'ın "Peygamber'in Kitabı" unvanıyla andığı bu iki eserden alıntı olduğunu açıkça belirttiği tek rivayete rastlamaktayız. "Nebilik Mührü" konusunu ele aldığı bölümde Buharî ve Müslim'deki iki farklı rivayeti ayrı ayrı zikretmiştir.⁴ Bunun dışında eserde bolca hadis ve siyer konulu rivayet geçmesine rağmen Necip Fazıl herhangi bir hadis kaynağı zikretmeye gerek görmemiştir. Bu tutum da elbette eserinin başında da ifade ettiği gibi dipnotlu, akademik bir eser kaleme almayı hedeflemeyen tutumuyla uyumludur.

Eserde, hadis kaynaklarından Buhârî ve Müslim kadar sahih⁵ görülmesine de onlar kadar, belki onlardan da fazla başvurulmuş bazı hadis kaynaklarının ismi de geçmektedir. Bunlardan Hâkim (933-1014)⁶, *el-Müstedrek* ismiyle tanınan bir hadis kitabının musannifidir. Eserinin adını belirtmeksizin sadece musannif ismini zikrederek Hâkim'den "Nebilik Mührü" konusunu işlerken bir rivayet aktarmıştır (1976a: 148).

Hâkim'le hemen hemen eşdeğerde görülebilen bir diğer hadis musannifi İmam Taberânî'dir (873-971).⁷ Taberânî'nin *Mu'cemül-Kebîr*, *Mu'cemül-Evsat* ve *Mu'cemüs-Sağîr* adlı üç eseri çok meşhurdur ve İslam dünyasında kaynak olarak en fazla kullanılan eserlerdendir. Necip Fazıl, Taberânî'den de yine eserlerinin adlarını zikretmeksizin Bedir Savaşı'yla ilgili bir rivayet almaktadır (1976a: 286).

Aslında bir hadisçi sayılmasa da *el-Erba'ün* (Kırk Hadis) ve *el-Ezkâr* adlı ünlü iki eseri dolayısıyla Türkiye'de daha çok hadisçi olarak tanınmış olan İmam Nevevî (1233-1277)⁸ de Necip Fazıl'ın, adını vererek bir yorumunu aktardığı âlimlerdendir. Nevevî, hadisçi olarak meşhur ulemaya nispetle muahhar ulemeden çok yönlü bir şahsiyettir. Ondan *Çöle İnen Nur*'un "İsrâ" bahsinde Hz. Peygamber'e Cebrail'in sunduğu iki içecekten sütü tercih etmesini anlatırken "süt"ün ne anlama yorulacağı hususunda faydalanmaktadır (1976a: 227).

Edebî de olsa sonuç itibarıyla bir siyer çalışması olması dolayısıyla Necip Fazıl *Çöle İnen Nur*'da bolca hadis zikretmiş ve siyer rivayetlerine yer ver-

4 "Sol omuzlarının altında, kalplerinden, amudi olarak geçen çizginin arkasından çıktığı, yâni kalplerinin karşılığı üzerinde büyükçe bir "ben" veya adacık...

Buharî Hazretlerine göre, Arapların "Hucre" ismini verdikleri keklik yumurtası büyüklüğünde bir çekil...

Müslim Hazretlerine göre de; avuç içi kadar bir adacık... Ve üzerinde küçük siyah benler...

Pazılarında güvercin yumurtası genişliğinde bir saha ve bu saha içinde incecik tüyler..." (1976a, s. 148).

5 Hadis literatüründe "sahih" ve "zayıf" olmak üzere belli başlı iki tür hadis bulunmaktadır. "Sahih" terimi Hz. Peygamber'e ait olduğundan şüphe edilmeyen güvenilir hadisler için kullanılmaktadır.

6 Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî'dir.

7 Tam adı Süleyman bin Ahmed bin Eyyüb eş-Şâmi el-Lahmî'dir.

8 Tam adı Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî'dir.

miştir. Fakat telif usulü dolayısıyla dipnot vermemiş, çoğunlukla kaynaklarını da isimleriyle anmamıştır. Hadis kaynaklarından adını andığı muhaddis ve âlimlerle eserleri yukarıdakilerden ibarettir. Aslında *Çöle İnen Nur*'da "Peygamberin Kitabından" başlıklı ufak bir hadis seçkisine de yer vermiştir ve fakat uyguladığı usul dolayısıyla bunların da kaynaklarını tek tek belirtmemiştir. Bu durumda okuyucu bu hadislerin başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere diğer hadis kaynaklarından alındığını düşünebilir.

b) Tarih Kaynakları

Başta belli başlı siyer kitapları olmak üzere İslam tarihi ile ilgili bazı eserlerin de Necip Fazıl'ın kaynakları arasında bulunması mümkündür. Fakat metin içinde zikredilen tek kaynak Ahmed Cevdet Paşa'nın (1823-1895) *Kıyas-ı Enbiyâ* ve *Tevârih-i Hulefâ* adlı ünlü eseridir (1976a: 119).

Necip Fazıl *Kıyas-ı Enbiyâ*'nın Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili cildinden Kuss b. Sâ'ide'nin ünlü hitabesini kaynak adı zikrederek alıntılanmıştır (1976a: 118-119). Eserin genelinde çok rastlanmayan bir biçimde uzun sayılabilecek bu alıntının, koyu harflerle dizilerek ana metinden ayırt edilmesi özellikle sağlanmıştır ve bitiminde Necip Fazıl'ın şöyle bir değerlendirmesi bulunmaktadır: "*Kıyas-ı Enbiyâ* ismiyle İslâm'ın en makbul eserlerinden birini kaleme almış olan Ahmet Cevdet Paşa'dan, üslûbunu mümkün olduğu kadar az örseleyerek aldığımız bu parçaların, ruhunu belirttiği hitabe, dünya kaldıkça kalmak değerinde..." (1976a: 119).

Aslında Necip Fazıl İslam dünyasında (belki de en çok Osmanlı sahasında) meşhur bir siyer kaynağını yayına hazırlamış ve yayınlamıştır. Mısırlı bir hadis hafızı, kelâm ve kıraat âlimi olan Kastallâni'nin (1448-1517)⁹ *el-Mevâhibül-Ledünniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye* adlı eseri ünlü Osmanlı şairi Bâkî (1526/27-1600)¹⁰ tarafından *Me'âlimül-Yakîn fî Sireti Seyyidi'l-Mürselin* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş, Necip Fazıl da bu tercümeyle kendine özgü bir tarzda yayına hazırlamıştır. Necip Fazıl, *Gönül Nimetleri* adıyla (Kısakürek 2002)¹¹ yayına hazırladığı bu eserdeki tutumunu "özleştirme" şeklinde nitelendirmektedir.

İsmi zikredilmese de *el-Mevâhibül-Ledünniyye*'nin de *Çöle İnen Nur*'un kaynaklarından olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Hatta Necip Fazıl'ın bu eserle

⁹ Kastallâni için bk. Abdülkadir Şenel (2001). "Kastallâni", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, s. 583-584.

¹⁰ Asıl adı Mahmud Abdülbâkî'dir.

¹¹ Eserin bir diğer neşri de iki ciltlik bir sadeleştirme çalışmasıdır: Sadl. H. Rahmi Yananlı, Divan Yayınları, İstanbul 1983, 792 + 808 s.

birlikte *Kıyas-ı Enbiyâ'yı* esas alarak *Çöle İnen Nur'u* telif ettiği dahi söylenebilir. Bu düşüncüyü desteklemek üzere *Gönül Nimetleri'ni* esas alarak *el-Mevâhibül-Ledünniyye'nin* izlerini *Çöle İnen Nur'da* sürmek mümkün gözükmektedir.¹²

c) Tefsirler

İslam dünyasında en ünlü tefsirlerden biri de Kadı Beyzavî Tefsiri'dir. Beyzavî'nin (1189-1286)¹³ *Envârüt-Tenzîl* ve *Esrârüt-Tevîl* adlı bu eseri ehlisünnet kültür dairesinde oldukça ünlü bir tefsirdir ve Necip Fazıl'ın da dolaylı kaynakları arasındadır. Eserin Osmanlı devrinde bir tercümesini göremediğimiz için Arapça telif edilmiş bu eserden Necip Fazıl'ın doğrudan faydalanmış olması ihtimal dışı görünmektedir. Fakat *Çöle İnen Nur'da* iki kez anılmaktadır (1976a: 129, 509). İlkinde Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelişini anlatan Alak Suresi'nin tefsiri dolayısıyla anılırken ikincisinde "Kur'an Tefsir ve Meâli" başlıklı bölümde Beyzavî'nin adı örnek bir müfessir olarak gösterilmektedir (1976a: 509).

Bir müfessir olarak daha çok tanınmakla birlikte İmam Kurtubî (1230-1273)¹⁴, Osmanlı sahasında özellikle *Tezkire-i Kurtubî* adlı eseriyle ünlüdür. Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur'un* Hz. Peygamber'in şemailini verdiği "İnsanoğlunun En Güzeli" başlıklı bölümünde Kurtubî'den konuyla ilgili bir yorum nakletmektedir (1976a: 143).

Tefsir kaynakları, bir siyer kitabı için elbette ki birincil kaynaklar arasında addedilemezse de ayetlerin nüzülü Hz. Peygamber'in hayatıyla doğrudan bağlantılı olduğu için siyer çalışmalarında kullanılması da tabiidir. Necip Fazıl'ın Beyzavî'nin ünlü tefsirinden faydalandığı net olarak anlaşılırsa da Kurtubî'nin tefsirinden mi *Tezkire'sinden* mi faydalandığını netleştirebilmek imkânsız görünmektedir. *Çöle İnen Nur'da* bu husus tasrih edilmediği için Kurtubî'nin her iki eserinden de aynı bağlamda söz edilebilir.

d) Tasavvufi Kaynaklar

Tasavvufî kaynakların bir siyer çalışmasında kaynaklık derecesi ne olabilir? Şüphesiz sufilerin Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili somut veriler üzerinde kendilerine özgü yorumları bulunmaktadır. İşte bunlar, bir siyer çalışması-

¹² Bu hususta her iki eseri ve ayrıca *Kıyas-ı Enbiyâ'yı* esas alarak müstakil bir çalışma yapmaktayız.

¹³ Asıl adı Nâsirüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzavî'dir.

¹⁴ Asıl adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah el-Kurtubî'dir.

nı telif eden müellifin entelektüel kimliğiyle doğru orantılı olarak eserine de yansiyabilir. Necip Fazıl'ın entelektüel serüveninde tasavvufî bir etkilenme bulunduğu herkesçe malum olduğu için, bir siyer çalışması olarak ortaya koyduğu *Çöle İnen Nur*'a birtakım sufilerden de izdüşümlerin yansımaları tabii karşılama gerekmektedir. Necip Fazıl'ın entelektüel birikimini dikkate aldığımızda *Çöle İnen Nur*'da Muhyiddin ibnü'l-Arabî (1165-1240)¹⁵ ve *Fusûsu'l-Hikem* adlı eseri başta olmak üzere Gazâlî gibi bir sufînin de adına rastlanmasını kanaatimizce böyle değerlendirmek mümkün görünmektedir. Yine Necip Fazıl'ın üstadı konumundaki Esseyyid Abdülhakim Arvâsî (1865-1943) de *Çöle İnen Nur*'da ismi en sık anılan bir son dönem sufisidir.

İslam dünyasında daha çok “Şeyh-i Ekber” unvanıyla tanınan İbn Arabî'nin *Çöle İnen Nur*'da “Suffe Ashâbî” (1976a: 258), “kadın aşkı” (1976a: 450) ve “Hz. Peygamber'in hakikati” (1976a: 454) bahislerinde üç kez adı geçmekte ve Necip Fazıl birtakım görüşlerini temellendirmede ona başvurmaktadır. Kadın aşkı konusunu temellendirirken İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserini açıkça zikretmesine rağmen (1976a: 450) onun, Hz. Peygamber'in hakikatinin “ferdî” olduğu yolundaki düşüncesini aktarırken isim belirtmemiştir. Fakat *Fusûsu'l-Hikem*'in muhtevası bilindiğinden bu görüşün kaynağı da kendiliğinden anlaşılabilir.

Gazâlî (1058-1111)¹⁶ ise “Ham ve Kaba Softa” başlıklı bölümde zikredilmektedir (1976a: 320). Burada doğrudan siyer konulu bir alıntı söz konusu değildir. Dolayısıyla bu alıntının asıl kaynağının *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* olması yüksek ihtimaldir.

Esseyyid Abdülhakim Arvâsî de Necip Fazıl'ın, yorumlarını temellendirmede başvurduğu kaynaklar arasındadır. Necip Fazıl, “en üstün dört peygamber” sıralaması (1976a: 229), “ham ve kaba softa” tabiri (1976a: 319), “edep” kavramı (1976a: 321), Hz. İsa (1976a: 448), “aşk” ve “Allah sevgisi” (1976a: 490-491) bahislerinde Arvâsî'nin yorumlarını aktarmaktadır.

Söz konusu bahisler teker teker *Çöle İnen Nur*'dan okunduğunda Necip Fazıl'ın siyer kaynaklarının verdiği ayrıntılarla ördüğü eserini birtakım sufilerin görüşleriyle nasıl mayaladığı daha net olarak anlaşılabilir. Necip Fazıl tarafından ismi anılan sufilerin yanı sıra diğer birçok sufi tarafından ortaklaşa yoğrulmuş, kökleri yüzyıllar öncesine uzanan bir anlayış, *Çöle İnen Nur*'a ruhunu ve nihai şeklini kazandırmıştır.

¹⁵ Asıl adı Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Arabî et-Tâi el-Hâtîmî'dir.

¹⁶ Asıl adı Hüccetü'l-İslâm Ebü Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'dir.

Sonuç

Kaynakları tasarruf edişi bakımından kendine özgü bir telif usulüne sahip yazarlardan olan Necip Fazıl Kısakürek, *Çöle İnen Nur* adlı eserini de edebî siyer olarak inşa etmiştir. Dipnotsuz oluşu, akademik olmayan ve şairliğini hissettiren üslubu, eserini farklı kılmaktadır. Arapça bilmemesi dolayısıyla Necip Fazıl'ın kullandığı kaynaklar Türkçedir. Asıl itibarıyla ulaşabildiği ve güvendiği, Osmanlı Türkçesiyle telif edilmiş matbu iki kaynağa dayanarak eserini kaleme almıştır. Bu iki eser, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ'sının* Hz. Peygamber'le ilgili cildi ile kendisinin de eski harfli Türkçe tercümesini "özleştirme" yoluyla yayına hazırladığı Kastallânî'nin *el-Mevâhibül-Ledünniye* adlı eseridir. Kastallânî'nin eseri Arapça'da edebî bir siyer örneği olmakla beraber divan şairi Bâkî tarafından daha XVI. yüzyılda edebî bir üslupla Türkçeye tercüme edilmiş tasavvufî bir eser görünümündedir. Bu iki eser, *Çöle İnen Nur*'un ana kaynakları kabul edilebilir. Zikrettiği hadis, tefsir ve tasavvuf kaynakları da daha çok bu iki eserde kullanılmış kaynaklardır. Doğrudan istifade edilmemiş olmaları bakımından bunlar ikinci derecede kaynaklar olarak zikredilmelidir.

Eserini inşa esnasında hiçbir dipnot kullanmamış, kaynak künyelerini metin içinde dahi zikretmemiştir. Metin içinde zikrettiği kaynaklar çok sınırlıdır ve kullandığı asli iki kaynaktan aktarmadır. Telif usulünü hem *Çöle İnen Nur*'un sunuşunda hem de araştırmaya dayalı diğer eserlerinin sunuşlarında zikrettiği için bu durum şaşırtıcı değildir. Bu yönüyle eski ulemanın telif metodunu izlediği söylenebilir. İlmî değil, edebî bir eser kaleme almak istediğini açıkça belirttiği için bu tarz bir telifte uygulanabilecek en pratik yol da budur denilebilir.

Sınırlı sayıda kaynak kullanmasına rağmen, konusunu son derece akıcı ve etkileyici bir Türkçeye aktarışı ve Necip Fazıl'ın satır aralarında Hz. Peygamber'in şahsiyetine ve siretine duyduğu müthiş saygıyı, son derece ilgi çekici zekâ parlamışlarıyla yansıtmaya gibi sebeplerle *Çöle İnen Nur*, Türkçe telif edilmiş siyer kitaplarının en edebî ve başarılılarından sayılabilir.

Kaynaklar

- Altıkulaç, Tayyar (2002). "Kurtubî, Muhammed b. Ahmed", *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.26, s.455.
- el-A'zamî, M. Mustafa (1992). "Buhârî, Muhammed b. İsmâil", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.6, s.368.
- Can, Mustafa (1997). "Hâkim en-Nisâbüri", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.15, s.190.

- Ceylan, Davut (2000). “Necip Fazıl’ın Telif Metodu”, *Özlenen Fark* 46, s.36.
- Çağrı, Mustafa (1996). “Gazzâlî”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, C.13, s.489.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1991). “Bâkî”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, s. 537.
- Halaçoğlu, Yusuf-M. Akif Aydın (1993). “Cevdet Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.7, s.443.
- Kandemir, M. Yaşar (2006). “Müslim b. Haccâc”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.32, s.93.
- _____ (2007), “Nevevî”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.33, s.45.
- Kılıç, Mahmut Erol (1999). “İbnü'l-Arabî, Muhyiddin”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.20, s.493.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1976a). *Çöle İnen Nur -Çöle- ve Bütün Zaman ve Mekâna*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- _____ (1976b). *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- _____ (1977a). *Yeniçeri*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- _____ (1977b). *Veliler Ordusundan 333/Halkadan Pırıltılar*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- _____ (1985). *Efendimiz Kurtarıcımız Müjdecimizden Nur Harmanı*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- _____ (2002). *Gönül Nimetleri*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Şenel, Abdülkadir (2001). “Kastallâni”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, C. 24, s. 583-584.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1992). “Beyzâvî”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, s. 100.
- Yılmaz, H. Kâmil (1988). “Abdülhakim Arvâsi”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, s. 211.

ABSTRACT

Roots of *Çöle İnen Nur* As a Literary Example of Siyar

Necip Fazıl Kısakürek, as a literary writer, tells the Prophet's life with enthusiastic and respectful manner in his work *Çöle İnen Nur*. The sources that he used while writing the work are invisible due to the copyright method he followed. But he himself ensures information about the method of copyright among the lines of his works. By looking at this data, firstly Necip Fazıl's copyright method was identified and then the sources he used in copyrighting were emphasized. Identifying the sources of a work that processes the biography of the Prophet gives clues about the use of resources in New Turkish Literature. This point is more important when Necip Fazıl is concerned. When all the terms evaluated together such as being one of the significant poets of the Republican Revolutionary Turkish Literature, being educated in the last years of Ottoman period and belonging to a generation that yielded first pieces of Republican period, it becomes more interesting to work on the sources of *Çöle İnen Nur*. This study will also provide an opportunity to compare with the other biographies of the Prophet written in the Republican period.

Keywords: Hz. Muhammed, Necip Fazıl Kısakürek, commentary, hadith, copyright method